

УДК 347.965:396

*Н. В. Аніщук***ЖІНКИ В АДВОКАТУРІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Актуальність обраної теми полягає в тому, що на початку нового тисячоліття відзначається фемінізація юридичної професії, зокрема адвокатури, що відбувається в руслі інших змін, які спостерігаються і в інших сферах – від медицини до військової служби. У сучасному світі участь у судовому процесі жінки як адвоката нікого вже не здивує. Між тим жінкам знадобилося багато століть для того, щоб отримати рівноправ'я з чоловіками, що відкрило їм перспективу реалізовувати себе в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема в юридичній діяльності, в якій професія адвоката посідає важливе місце. Сьогодні роботодавці, партнери та клієнти обирають юриста уже не за статевою ознакою, а виходячи з професійних вмінь, навичок та попередніх досягнень. Сучасна юриспруденція ламає всі гендерні стереотипи. Пов'язано це із процесом емансипації жінок, яка охопила всі сфери життєдіяльності суспільства.

Однією з перших країн у світі, де жінки були допущені до адвокатури, стала Великобританія. Сьогодні ця країна обрала курс на фемінізацію адвокатури. Досвід цієї країни, як уявляється, може бути корисним для розвитку вітчизняної адвокатури у контексті гендерного питання. Адже сучасна Україна, як і Великобританія, обрала шлях на побудову паритетної демократії. У сучасній Україні жінки складають біля 70 % адвокатського корпусу [1, с. 32].

Актуальність обраної теми значною мірою обумовлена і ступенем розробки проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, дає підставу стверджувати, що на сьогодні у вітчизняній юридичній науці поки що бракує фундаментальних розробок з проблеми адвокатури як об'єкту гендерного аналізу. Не применшуючи ролі та значущості розроблень правознавців із «жіночої адвокатури» (С. Ворошилової, О. Єременко, О. Нестерцової-Собакар, Г. Решетникова, Г. Усеїнової, А. Яшина та ін.), все ж таки необхідно визнати, що проблема реалізації жінками професії адвоката

у Великобританії, висвітлення її в контексті гендерного аналізу недостатньо досліджена в юридичній науці. Усе вищенаведене зумовило вибір теми і мети дослідження, його наукову новизну і практичне значення.

Метою даної статті є здійснення гендерного аналізу адвокатури в контексті проблеми реалізації жінками професії адвоката у Великобританії протягом її історичного розвитку, що зможе по-новому, в рамках проблеми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, розкрити сутність цього правового інституту.

Тривалий час адвокатура була справою лише чоловіків. Протягом багатотисячолітньої історії людства образ адвокатів асоціювався виключно з чоловіками. Починаючи із зародження адвокатури в стародавньому світі (від Стародавніх Греції та Риму) і до другої половини ХІХ ст. існувала чоловіча монополія на зайняття адвокатською професією. Жінкам було заборонено займатися адвокатською діяльністю. Це було пов'язано з певними гендерними стереотипами, за якими жінки не сприймалися рівними з чоловіками, розглядалися як «слабка стать», а тому основним їх призначенням мало бути ведення домашнього господарства та виховування дітей. Отже, спершу професія юрист-адвокат була виключно справою чоловіків. Тому цілком логічним є те, що гендерний образ адвокатської професії спершу мав чоловічу спрямованість.

Ситуація почала змінюватися із фемінізацією суспільства, емансипацією жінок, коли вони почали активно завойовувати свої позиції в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема юридичній. Можна стверджувати, що образ «жінка-адвокат» є відносно новим. У світі почали з'являтися жінки-адвокати лише наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Першою жінкою-адвокатом у світі стала американка Арабелла Менсфілд (США, 1869). Проте тогочасне суспільство з настороженістю ставилося до жінок-адвокатів, не сприймаючи їх серйозно.

Жінкам знадобилося докласти багато зусиль для того, щоб сьогодні, в ХХІ ст., жінки нарівні з чоловіками могли займатися адвокатською діяльністю, і це сприймається сучасним суспільством як звичайне явище, яке не викликає негативної реакції. Останніми десятиліттями в країнах із паритетною демократією набуває поширення фемінізація адвокатури. Адвокатською діяльністю зараз займаються багато жінок у країнах Північної Америки та Європи. Серед західноєвропейських країн щодо кількості жінок-адвокатів пальма першості належить Великобританії. Взагалі, ця країна вважається батьківщиною фемінізму. Тому цілком логічно, що останнім часом у Великобританії відбувається фемінізація адвокатури.

Фемінізація – це зростання ролі та впливу жінок у суспільстві. Виходячи із цього, фемінізація адвокатури – збільшення частки жінок-адвокатів, зростання їх ролі та впливу в адвокатурі. Проте так було не завжди. Протягом багатотисячолітньої історії чоловіки не уступали жінкам престижні і добре оплачувані види занять (зокрема, і юридичних), але жінки задовольнялися тим, що було, і поступово опановували ті професії, які раніше належали чоловікам. Проте як тільки жінкам стало дозволено брати участь в адвокатурі

(кінець XIX–XX ст.), ситуація змінилася. Чоловіки стали сприймати жінок як конкурентів і ставитися до них як до конкурентів. Водночас бажання жінок набути соціального статусу та вести більш яскраве порівняно з їх матерями життя зі свого боку також сприяє збільшенню числа представниць «слабкої статі», які намагаються потрапити у професію адвоката. Дійсно, сьогодні вже нікого не здивує той факт, що жінка – адвокат. А якщо подивитися із життєвої точки зору, то існує певна категорія справ, за якими громадяни вважають за краще звертатися все ж таки до жінок-адвокатів, оскільки вони, як правило, слухають більш уважно, більш м'які у поведженні та чуйні. Інтуїція, вміння зосередитись на деталях, щоб досконально проаналізувати всю ситуацію, креативність, комунікабельність, чуйність до проблем окремої людини – все це лише допомагає їм ставати професіоналами.

Історія становлення «жіночої адвокатури» у Великобританії тісно пов'язана з активізацією жіночого руху. У цій країні, як і в усьому світі, тривалий час доступ до адвокатури був заборонений для жінок. Хоча національна адвокатура Англії була створена ще в 1285 р. на основі законодавчого акту короля Едуарда I, жінок не допускали до юридичної професії. Англійська ідеологія передбачала поляризацію чоловічої та жіночої соціальної ролі. Більшість соціальних теоретиків вважали самореалізацію жінок можливою лише в межах приватного, домашнього світу. Досить часто соціологічні теорії або ігнорували жінок взагалі, або відводили їм другорядні ролі. В 1792 р. Мері Уоллстонкрафт опублікувала книгу «На захист прав жінок». Цей рік вважається датою народження сучасного європейського фемінізму. У подальшому Джон Стюарт Мілль (1806-1873), класичний соціальний теоретик, соціальний філософ, у своїх наукових працях висловлював ідеї рівноправ'я жінок та чоловіків. Свою знамениту роботу «Про підпорядкування жінок» він написав на початку 1860-х рр., проте опублікована вона була лише в 1869 р. Ця книга являє собою найбільш послідовне викладення ліберальних поглядів фемінізму першої хвилі. Він уявляв, що жінки мають мати рівні права з чоловіками, рівний доступ до освіти і професійної діяльності, і виражав скепсис щодо висновків сучасної йому біології, яка пояснювала інтелектуальну слабкість жінок меншим розміром їхнього мозку. Причину дискримінації жінок у трудовій сфері він бачив у бажанні чоловіків зберігати свої економічні привілеї [2, с. 79-80]. Ці ідеї позитивно вплинули на зміну свідомості в англійському суспільстві. Так, на початку XX ст. англійські жінки нарешті здобули рівноправ'я з чоловіками, що відкрило їм можливість працювати, зокрема, в юридичній професії.

У Великобританії професійні жінки-адвокати з'явилися в 1922 р. До цього часу жінкам заборонялося на професійних засадах працювати в адвокатурі, зокрема виступати в суді. Так, наприклад, деякі джерела повідомляють про те, що Спілка юристів (Law Society) в 1876 р. відмовила жінці МакГлін (McGlynn), яка бажала стати адвокатом. Було ще декілька випадків відмови жінкам у прийомі в адвокатуру. В обґрунтуванні однієї з них було зазначено, що жінка не є «належною особою», як це передбачається в Законі про соліситорів (the Solicitors Act 1843 р.) [3].

Проте історія свідчить, що, перш ніж у Великобританії з'явилися професійні жінки-адвокати, існували виключення із правил: представниця «слабкої статі» зробила спробу працювати адвокатом. Так, першою жінкою, яка активно займалася захисною практикою та яка була наділена майже всіма повноваженнями, окрім формального допуску до участі в суді, стала Еліза Орме (Eliza Orme)(1848-1937), яка займалася юридичною практикою з 1875 р., але ніколи не виступала в суді [4].

Те, що в Англії жінці вдалося працювати в юридичній сфері, значною мірою впливає з того, що ця країна у другій половині ХІХ ст. стояла у справі жіночої освіти попереду всіх західноєвропейських держав. Слід зазначити, що в Англії питання про вищу освіту висунулося на перший план в 1868 р. Жінки стали запрошувати професорів Оксфордського, Кембриджського та Единбурзького університетів для читання їм лекцій, з яких із часом розвивалися публічні університетські курси для осіб обох статей. У 1869 р. виникли 4 вищі навчальні жіночі заклади: Margaret-Hall, Sommerville-Hall в Оксфорді та Girton College, Newnham College у Кембріджі. У 1876 р. парламент надав університетам право надавати жінкам вчені ступені. Цим правом скористувалися університети Вікторія та Лондонський; останній з 1878 р. допускає жінок до слухання лекцій [5].

У 1888 р. Еліза Орме стала першою жінкою у Британській імперії, яка отримала науковий ступінь бакалавра права (LLB) в університеті Лондону (University of London). Вона прославилася насамперед як феміністка, що брала активну участь у боротьбі за права жінок. Еліза Орме була членом жіночих організацій «The London National Society for Women's Suffrage», «The Women's Liberal Federation» та ін. [6].

Історія свідчить, що процесу становлення «жіночої адвокатури» в Англії сприяла поява перших жінок-адвокатів у країнах Британської імперії. Першою країною Британської імперії, де жінці вдалося реалізувати себе в адвокатурі, стала Канада. Канадка Клара Брет Мартін (Clara Brett Martin) (1874-1923) 2 лютого 1897 р. була прийнята в колегію адвокатів в Онтаріо. Вона стала першою жінкою-юристом у Канаді, яка закінчила юридичний факультет університету Торонто (University of Toronto) та отримала в ньому науковий ступінь бакалавра права (LL.B – «Legum Baccalaureus») (1899). Її вважають першою жінкою-адвокатом у Канаді та першою жінкою-адвокатом у Британській імперії. У 1906 р. вона заснувала власну юридичну фірму в Торонто. Вона відома також як борець за права жінок. Брала активну участь у роботі Національної ради жінок (National Council of Women) у Канаді [7].

Водночас прославилася й інша країна Британської імперії – Нова Зеландія (з 1840 до 1907 р. була британською колонією). Ця країна доклала багато зусиль на шляху зрівняння у правах жінок із чоловіками. Потрібно знати, що першою країною, де суфражистки добилися успіху, стала Нова Зеландія: в 1893 р. жінки отримали право голосувати на виборах. Ця подія значною мірою вплинула на емансипацію жінок, зокрема на розширення юридичної сфери життєдіяльності жінок у цій країні. У той час, як в ін-

ших колоніях Великобританії – Австралії, Південній Африці – клопотання жінок про прийом до колегії адвокатів відхилялись в останні десятиліття дев'ятнадцятого століття, в Новій Зеландії більш толерантно підійшли до цього питання.

Етель Бенджамін (Ethel Benjamin)(1875-1943) – перша жінка-адвокат у Новій Зеландії. Вона стала першою жінкою у Новій Зеландії, що здобула в 1897 р. вищу юридичну освіту (бакалавр права, LLB) в університеті Отаго – найстарішому університеті Нової Зеландії, який перший у цій країні допустив жінок до навчання юриспруденції. Пізніше в цьому ж році була прийнята до колегії адвокатів у віці 22 років. Примітно, що її клопотання було прийнято після внесення змін до законодавства щодо надання жінкам виборчого права і права жінок виступати в суді (Female Law Practitioners Act, 1896). Її адвокатська діяльність була спрямована, насамперед, на захист прав жінок і дітей [8]. Однак Етель Бенджамін була значною мірою ізольована від своїх колег, незважаючи на її видатні знання та навички [9].

Отже, у Новій Зеландії майже водночас із Канадою розпочинається історія «жіночої адвокатури»: у 1897 р. Етель Бенджамін відкрила шлях жінкам до адвокатури.

Досвід перших жінок-адвокатів Британської імперії позитивно вплинув на активізацію діяльності англійських жінок у сфері здобуття права на зайняття адвокатською професією. На початку XX ст. у Великобританії жінки роблять перші кроки щодо прийняття їх до адвокатури, але тогочасне суспільство із настоженістю ставилося до цього. Зокрема, про це йдеться в газеті «Московській листок» від 26 (13) березня 1903 р., яку було видано в Російській імперії. Так, у цій газеті можна знайти положення такого змісту: «Лондонские адвокаты очень взволнованы вестью о том, что одна дама подала прошение о зачислении ее в корпорацию присяжных» [10]. Проте на той час англійське суспільство було неготовим до того, щоб жінки працювали в адвокатурі.

Лише в 1919 р. було прийнято закон, який запровадив у Великобританії заборону на дискваліфікацію за статевою ознакою (Sex Disqualification Act). Цей закон, зокрема, скасовував більшість обмежень щодо жінок, у тому числі надавав їм право увійти в юридичну професію й на цивільну службу та стати присяжними. Зокрема, в цьому документі уточнюється, що «людина не може бути дискваліфікована за ознакою статі або внаслідок шлюбу у сфері здійснення будь-яких публічних функцій...» [11]. Отже, доступ англійським жінкам до адвокатури став можливим завдяки прийняттю такого найважливішого документу у сфері рівноправ'я жінок та чоловіків, як Sex Disqualification Act 1919 р.

У 1922 р. першими жінками-адвокатами (баристерами) у Великобританії стали: Іві Вільямс (Ivi Williams)(1877-1966) та Хелена Нормантон (Helena Normanton) (1882–1957). До речі, Іві Вільямс у 1923 р. стала першою жінкою у Великобританії, яка отримала диплом доктора права (Doctor of Civil Law), захистивши дисертацію в Оксфордському університеті [12].

Варто пояснити, що у Великобританії баристер – адвокат вищого рангу

(порівняно із соліситором), який має право виступати у всіх судах, включаючи найвищі [13, с. 198]. Соліситор – повірений у справах, який представляє інтереси довірителя в суді чи іншій установі. Соліситор здебільшого виконує роль посередника між особою, яка потребує правової допомоги, і баристером (адвокатом), а також надає консультації своїм клієнтам, готує до розгляду цивільні і кримінальні справи в їхніх інтересах, виступає в судах нижчих інстанцій від імені обвинувачення чи захисту тощо [14, с. 542].

У Великобританії в 1922 р. чотири жінки склали іспити, щоб бути соліситорами. Серед них першою соліситором в історії Великобританії стала Керрі Моррісон (Carrie Morrison) (1888-1950). Наступними жінками-соліситорами були: Мауд Крофтс (Maud Crofts), Мері Пікап (Mary Pickup) та Мері Сайкс (Mary Sykes). У 1931 р. в адвокатурі Великобританії працювало приблизно 100 жінок-соліситорів [15].

У Великобританії перші жінки-соліситори об'єдналися в невелику групу і назвали себе «1919-Клуб». Ця назва пов'язана з 1919 роком, коли в цій країні було прийнято закон, який запровадив у Великобританії заборону на дискваліфікацію за статевою ознакою (Sex Disqualification Act). Спілка юристів надала жінкам-юристам кімнату, де їм було дозволено зустрічатися на нерегулярній основі. Хоча неможливо точно визначити дату заснування «1919-Клуба», звичайно 1923 р. сприймається як рік його утворення. До наших днів не зберігся список перших членів цього клубу. Клуб спершу функціонував в основному як соціальна група, а також він був форумом для обговорення та рішення складностей, з якими зіштовхувалися жінки-юристи, зокрема такої проблеми, як переконати клієнтів та інших юристів сприймати їх всерйоз. Серед інших питань, які обговорювали члени «1919-Клубу» були й такі, наприклад, які стосувалися одягу жінок-юристів у суді тощо. Із часом клуб почав успішно проводити щорічні обіди, які привертати увагу представників аристократичної верхівки. Перший обід клубу було проведено в 1934 р. На той час було всього 166 кваліфікованих жінок-адвокатів. У 1946 р. були опубліковані правила, які вказували, кого можна було приймати в цей клуб: студенти юридичних факультетів, клерки та повністю кваліфіковані адвокати. До 1969 р. назва «1919-Клуб» була не досить зрозумілою, і було вирішено її замінити іншою – «Асоціація жінок-соліситорів» (AWS – Association of Women Solisitors). У наступні десятиріччя почали створюватися регіональні організації AWS по всій Англії та Уельсу. Мета організації – допомога жінкам-адвокатам протягом їх професійної кар'єри [16]. У першій половині ХХ ст. головами цієї організації були: 1935 – Сібілла Уоррен (Sybil Warren), 1936 – Доріс Джефферіс (Dorris Jefferies), 1939 – Джоан Ведкоат (Joan Whadcoat), 1945–1966 – Ліліан Томас (Lilian Thomas), 1948–1948– Уніфред Дейв (Winifred Dawe), 1948–1949 – місіс Морган (Mrs. Morgan), 1949–1950 – Барбара Літтлвуд (Barbara Littlewood) [17].

Окрему увагу слід приділити жінкам-королівським адвокатам в історії Великобританії. У 1949 р. першими жінками у Великобританії на посаді королівських адвокатів стали (адвокатом вищої категорії): Маргарет Кідд (Margaret Kidd) (1900–1989), Хелена Нормантон (Helena Normanton)

(1882–1957) та Роза Хейлброн (Rose Heilbron) (1914–2005). Слід зазначити, що такі адвокати призначаються Королем за рекомендацією лорда-канцлера із числа адвокатів, що створили собі високу репутацію. Вони мають звання старших членів адвокатури та користуються правом виступати в якості старших адвокатів по призначенню корони. При цьому разом із ними має виступати молодший представник адвокатури. Виступаючи в суді, королівські адвокати надівають шовкову мантію на відміну від суконної мантії, яку носять молодші адвокати, чому і вступ їх у це звання називається «ту тейк сілк», тобто «одягається у шовк».

Після отримання юридичної освіти в Единбурзькому університеті в липні 1923 р. Маргарет Кідд стала першою жінкою-адвокатом у шотландській адвокатурі. Між 1923 та 1948 рр. вона залишалася єдиною жінкою-адвокатом у Шотландії. Кідд спеціалізувалася в області сімейного права. Вона була першою жінкою, що виступила по справі апеляції в Палаті Лордів. У грудні 1948 р. Маргарет Кідд було призначено королівським адвокатом при шотландській адвокатурі і вона стала таким чином першою в Британії жінкою-королівським адвокатом і взагалі єдиною жінкою-адвокатом у шотландській адвокатурі.

Хелена Нормантон прославилася тим, що була першою жінкою, допущеною до англійської юридичної корпорації в якості студента-юриста. Вона була першою жінкою, що виступила у Верховному Суді Великобританії.

Роза Хейлброн закінчила Ліверпульський університет у 1939 р. і вступила до адвокатури в цьому ж році. У неї була велика практика на півночі Англії. Вона виступала в багатьох справах про вбивства [18].

Незважаючи на ці успіхи в розвитку «жіночої адвокатури», кількість жінок-юристів у ХХ ст. у Великобританії була незначною. Так, у 1957 р. жінки-юристи становили 1,94 % від загальної кількості юристів [19]. У 50-ті роки ХХ ст. Асоціацію жінок-соліситорів у Великобританії очолювали: 1950–1951 – Барбара Літлвуд (Barbara Littlewood), 1951–1953 – Енід Прітчард (Enid Pritchard), 1953–1954 – Марджорі Уайт (Marjorie White), 1954–1956 – Мері Арнольд (Mary Arnold), 1957–1958 – Агнес Кнайт (Agnes Knight), 1958–1961 – Джоан Мартін (Jean Martin) [20].

Слід зазначити, що у 50-ті роки ХХ ст. Маргарет Тетчер (увійшла в історію як перша і поки єдина жінка у Великобританії, що була прем'єр-міністром цієї країни (1979–1990) показала приклад англійським жінкам, отримавши вищу юридичну освіту у 1953 р. Вже через рік Маргарет Тетчер прийняли до колегії адвокатів корпорації *Lincolns Inn*. Тетчер вела адвокатську практику, спеціалізуючись у питаннях оподаткування.

Проте професія юриста не приваблювала англійських жінок і в 60-ті роки минулого століття. Так, у Великобританії в 1967 р. жінки-юристи становили 2,7 % від загальної кількості юристів [21]. У 60-ті роки ХХ ст. Асоціацію жінок-соліситорів у Великобританії очолювали: 1960–1961 – Джоан Мартін (Jean Martin), 1961–1963 – Ульріка Гесте (Ulrica Hasyie), 1963–1964 – Мері Арнольд (Mary Arnold), 1964–1965 – Мері Оувтрем (Mary Owtram) [22].

Професія юриста залишалася «чоловічою» професією і в 70-ті роки ХХ ст. Так, у Великобританії в 1971 р. жінки-юристи становили 3 %, в 1977 р. – 7,33 % від загальної кількості юристів [23]. У 70-ті роки ХХ ст. Асоціацію жінок-соліситорів у Великобританії очолювали: 1970–1972 – Джоан Маршалл (Jean Marshall), 1972–1975 – Джульєта Бекер (Juliet Becker), 1975–1977 – Єва Кроулі (Ewa Crawley), 1977–1980 – Розалінд Бакс (Rosalind Bax) [24].

У Великобританії в 1985 р. жінки-юристи становили 13 %, в 1987 р. – 16% від загальної кількості юристів [25]. У 80-ті роки ХХ ст. Асоціацію жінок-соліситорів у Великобританії очолювали: 1980–1982 – Фіона Суен (Вульф) (Fiona Swain (Woolf)), 1982–1985 – Поліна Моліньюкс (Pauline Molynieux), 1985–1987 – Тереза Грант-Петеркін (Theresa Grant-Peterkin), 1987–1988 – Валері Робертс (Valerie Roberts), 1988–1990 – Карен Річардсон (Karen Richardson) [26].

Шлях на фемінізацію адвокатури у Великобританії розпочинається у 90-ті роки минулого століття. У ці роки починає зростати кількість англійських жінок-юристів. Так, у Великобританії в 1997 жінки-юристи становили 32,75 %, в 1999 р. – 35 % від загальної кількості юристів [27]. У 90-ті роки ХХ ст. Асоціацію жінок-соліситорів у Великобританії очолювали: 1990–1991 – Рейчел Барнетт (Rachel Burnett), 1991–1992 – Ріаннон Уїн-Джонес (Rhianon Wynn-Jones), 1992–1993 – Джеральдін Коттон (Geraldine Cotton), 1993–1994 – Аманда Ройс (Amanda Royce), 1994–1995 – Джейн Уїттекер (Jane Whittaker), 1995–1996 – Гленіс Арден (Glenys Arden), 1996–1997 – Елісон Паркінсон (Alison Parkinson), 1997–1998 – Дженні Стаплс (Jenny Staples), 1998–1999 – Джудіт Уїлліс (Judith Willis), 1999–2000 – Анджела Морган (Angela Morgan) [28].

Останнім часом у країнах Західної Європи відбувається фемінізація юридичної професії, зокрема, зростає кількість жінок в адвокатурі. Серед західноєвропейських країн щодо кількості жінок-адвокатів пальма першості належить Великобританії. У 2012 р. в цій країні усього адвокатів було 175 463, серед яких жінки становили 78 005. У 2011 р. в адвокатурі Англії й Уельсу всього адвокатів було 159 524, серед них жінок-адвокатів – 70 18 (44 %); в 2012 р. у Північній Ірландії всього адвокатів було 2 657, серед них жінок-адвокатів – 1 248 (47 %); в 2012 р. у Шотландії всього адвокатів було 13 282, серед них жінок-адвокатів – 6 576 (49, 5 %) [29].

На початку ХХІ ст. Асоціацію жінок-соліситорів у Великобританії очолювали: 2000–2001 – Сьюзен Пап (Susan Pape), 2001–2002 – Антея Грейнджер (Anthea Grainger), 2002–2003 – Карен Олдред (Karen Aldred), 2003–2004 – Фіона Макслоу (Fiona Muxlow), 2004–2005 – Елізабет Крікшанк (Elizabeth Cruickshank), 2005–2006 – Бома Озобіа (Boma Ozobia), 2006–2007 – Доун Діксон (Dawn Dixon), 2007–2008 – Суша Чандресекхар (Susha Chandrasekhar), 2008–2009 – Фіона Фіцджеральд (Fiona Fitzgerald), 2009–2010 – Клер МакКоннел (Clare McConnell), 2010–2011 – Крістл Хьюджз (Christl Hughes), 2011–2013 – Джой ван Коотен (Joy van Cooten), 2014 – Маргарет Хетвуд (Margaret Hatwood) [30].

У Великобританії, згідно з дослідженням, проведеним у 2013 р. міжнародною рекрутинговою компанією «Laingence Simons», 48 % адвокатів і 28% партнерів юридичних фірм складають жінки [31]. Отже, в цій країні фактично половина адвокатів – представниці слабкої статі. Ще в 1960-ті роки ХХ ст. їх було всього 25 % [32].

Щоправда, в цій країні у сфері отримання заробітної плати жінки-адвокати отримують її менше, аніж чоловіки-адвокати. Наприклад, у Великобританії жінки-юристи отримують за свою працю оплату, що становить 68 % грошових коштів, що виплачуються чоловікам-юристам, і в середньому половину їх бонусної винагороди [33]. Проте така практика характерна й для інших країн світу. Наприклад, в США за одну і ту ж роботу жінки отримують менше, ніж чоловіки. Так, згідно зі звітом Бюро перепису населення США за 2007 р. жінки в юридичній сфері заробили лише приблизно 51 % від розміру чоловічих зарплат у даній галузі. Жінки-адвокати заробили в середньому 93.600 USD, або приблизно 78 % від середнього заробітку чоловіків, що склав 120.400 USD [34].

На жаль, і досі у світі зберігаються гендерні стереотипи, згідно з якими професія «адвокат» вважається «чоловічою» професією. У науковій літературі поняття «гендерні стереотипи» інтерпретується як узагальнені уявлення про норми поведінки в повсякденному житті чоловіка чи жінки, які формуються в культурі певного суспільства. Гендерні стереотипи – це шаблонне побутове уявлення про відмінності між чоловіками й жінками, приписи для чоловіків і жінок, як поводити себе згідно з відпрацьованими суспільством правилами для представників відповідної статі [35, с. 126].

І досі на жінку-адвоката деякі верстви суспільства внаслідок гендерних стереотипів дивиться насамперед як на біологічну стать, а не як на соціальну стать. Біологічна стать жінок-адвокатів викликає певні емоції в суспільстві. Їх розглядають як представниць «слабкої статі», «прекрасної статі», яким в юридичному світі адвокатури, де переважають чоловіки, складно завойовувати домінуючі позиції. Наприклад, кар'єра голови Ради адвокатів Англії і Уельса Маурі Макгован почалась із того, що потенційний клієнт – відомий рок-співак, що проходив по справі ДТП, – відмовився від її послуг. Він не бажав, щоб його представляла жінка. Практика свідчить, що в сучасному світі професій, які традиційно розглядалися як «чоловічі» (наприклад, юрист), при виборі між чоловіком та жінкою роботодавці скоріше нададуть перевагу чоловіку. Це обумовлено стійким поглядом, що жінка націлена на сім'ю, а чоловік – на кар'єру. Це серйозний бар'єр для жінки-юриста. Зокрема, такого погляду дотримується президент Юридичної спільноти Англії й Уельсу Люсі Скотт-Монкріфф. Експерт вважає, що поєднання сімейного життя і кар'єри може бути необхідним для обох статей. Більш того, роботодавці мають намагатися створити комфортні умови для своїх працівників, у першу чергу надаючи можливість гнучкого графіку. «Є компанії, які надають своїм партнерам гнучкий графік терміном на тиждень або навіть на рік. Це не означає, що людина не займається справою. Юридична професія – це професія вико-

нання конкретних завдань. І дуже важливо, що виконання юристом свого завдання зовсім не залежить від того, де він перебуває: в офісі, дома або на пляжі. Важливий результат. Тому інколи зовсім не обов'язково, щоб люди перебували в офісі весь свій робочий час. Так, часткове перебування в офісі бажано, але якщо жінка хоче більше часу проводити вдома, із сім'єю і з дітьми, чому б не надати їй гнучкий робочий графік», – вважає Л. Скотт-Монкріфф [36].

Безумовно, заслуговує на увагу досвід Великобританії щодо забезпечення гендерної рівності в адвокатурі. Як уявляється, реформи цієї країни щодо розвитку віддаленої роботи та використання гнучкого графіку в адвокатурі можна було б запозичити і в нашій країні. Таку практику цілком доцільно було б застосовувати як норму до всіх статей.

Таким чином, фемінізація адвокатури – це вже не майбутнє, а сьогодні, і до цього процесу вже залучені багато жінок-юристів із різних континентів та різних народів, незалежно від кольору шкіри, національності, віросповідання тощо. Безумовно, адвокатура має розвиватися на принципі гендерного паритету. Жінки-адвокати та чоловіки-адвокати повинні мати не лише рівні права, а й рівні можливості щодо реалізації себе в цьому напрямі юридичної діяльності. Це основне завдання на початку ХХІ ст., яке має бути реалізовано в усіх країнах світу, які обрали шлях на побудову паритетної демократії. І в цьому відношенні досвід Великобританії заслуговує на увагу, адже ця країна докладала багато зусиль на шляху забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у адвокатурі.

Література

1. Наша Спілка // Інформаційний бюлетень Спілки Адвокатів України. – 2009. – № 2 (4). – С. 31–34.
2. Тартаковская И. Н. Гендерный дискурс в классической социальной теории / И. Н. Тартаковская // Человек. Сообщество. Управление. – 2006. – № 2. – С. 78–94.
3. Guyard-Nedelec Alexandrine. Discrimination Against Women Lawyers in England and Wales: An Overview / Alexandrine Guyard-Nedelec [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.genderforum.org/.../discrimination-against.
4. Кашира Л. Гендерна політика в юридичному бізнесі та юридичній професії / Л. Кашира // Юридична газета. – 2013 р. – 12 березня. – № 11. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/legal-business/genderna-politica>.
5. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://enc-dic.com/brokgause/zhenskoe-obrazovanie.-105012.html>.
6. Howsam Leslie. Orme, Eliza (1848-1937) / Leslie Howsam // Oxford Dictionary of National Biography. – Oxford University Press, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddnb.com.view/article/37825>.
7. Weber Ken. Clara Brett Martin: Canada's First Woman Lawyer Ken Weber / Back issues. – 2009. – March 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inthehills.ca/2009/03/back/clara-brett-martin>.
8. Brown Carol. Benjamin, Ethel Rebecca / Carol Brown / Te Ara – the Encyclopedia of New Zealand, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.TeAra.govt.nz/en/biographies/2b18/benjamin-ethel-rebecca>.
9. Кашира Л. Вказ. праця.
10. Московский листокъ. – 1903. – 26 (13 марта) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://starosti.ru/archive.php?m=3&y=1903>.

11. Hodgman Charlotte. Women first. / Charlotte Hodgman [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.historyextra.com/feature/women-first>.
12. Там само.
13. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. енциклоп.», 1998. – Т. 1: А-Г. – 669 с.
14. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. енциклоп.», 2003. – Т. 5: П-С. – 733 с.
15. 75 years of Women Solicitors // BBC News. – 1997. – December 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/40448.stm.
16. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.UK.
17. Там само.
18. Британский Союзник. – 1949. – 18 сентября [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oldgazette.ru/britsouz/1809/text2html>.
19. 75 years of Women Solicitors // BBC News. – 1997. – December 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/40448.stm.
20. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.UK.
21. 75 years of Women Solicitors // BBC News. – 1997. – December 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/40448.stm.
22. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.UK.
23. 75 years of Women Solicitors // BBC News. – 1997. – December 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/40448.stm.
24. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.UK.
25. 75 years of Women Solicitors // BBC News. – 1997. – December 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/40448.stm.
26. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.
27. 75 years of Women Solicitors // BBC News. – 1997. – December 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/40448.stm.
28. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.
29. CCBE Lawyers' Statistics 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccle.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/2012_table-of-lawyer.
30. Електронний ресурс. – Режим доступу: lawsociety.org.
31. Зуева М. Женщины-юристы в Британии зарабатывают на треть меньше мужчин / М. Зуева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : m.ria.ru/world.../969404173.html.
32. Сеница Н. Британия – страна победившего феминизма / Н. Сеница [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lady.pravda.ru/articles/entertain/woman/15-10-2012/9171-fem>.
33. Зуева М. Вказ. праця.
34. Электронный ресурс – Режим доступа: fin-lawyer.ru/2008/zarplaty-zhenshhin-yuristov-v-ssha/
35. Аніщук Н. В. Основи гендерного права України: [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Н.В. Аніщук. – Одеса: Фенікс, 2013. – 208 с.
36. Женщины в юриспруденции: курс на перемены / Дискуссионные сессии III Петербургского международного юридического форума 15-18 мая 2013 г. [Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://global-4-ivs-turing.opera-mini.net>.

А н о т а ц і я

Аніщук Н. В. Жінки в адвокатурі Великобританії: історія і сучасність. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду адвокатури Великобританії в контексті діяльності жінок-адвокатів в історії та сучасності. Гендерний аналіз, застосований у процесі дослідження, надає можливість по-новому, в рамках проблеми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, розкрити сутність цього правового інституту.

Ключові слова: жінки-адвокати, адвокатура Великобританії, фемінізація адвокатури, рівноправ'я жінок і чоловіків, емансипація жінок, гендерна рівність в адвокатурі.

А н н о т а ц и я

Анищук Н. В. Женщины в адвокатуре Великобритании: история и современность. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению адвокатуры Великобритании в контексте деятельности женщин-адвокатов в истории и современности. Гендерный анализ, использованный в процессе исследования, дает возможность по-новому, в рамках проблемы обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин, раскрыть сущность этого правового института.

Ключевые слова: женщины-адвокаты, адвокатура Великобритании, феминизация адвокатуры, равноправие женщин и мужчин, эмансипация женщин, гендерное равенство в адвокатуре.

S u m m a r y

Anishchuk N. V. Women in the legal profession UK: past and present. – Article.

Article is devoted to the Bar Association of Great Britain in the context of women lawyers in the history and modernity. Gender analysis used in the research process, enables a new way, as part of the problem of ensuring equal rights and opportunities for women and men, to reveal the essence of this legal institution.

Key words: women-barristers, the Bar of Britain, feminization of the legal profession, equality between women and men, emancipation women, gender equality in the legal profession.